

Joanna Rakowska

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

**PROJEKTY Z ZAKRESU TURYSTYKI I OCHRONY DZIEDZICTWA
KULTUROWEGO WSPÓLFINANSOWANE Z FUNDUSZY UNIJNYCH
ZREALIZOWANE NA OBSZARACH WIEJSKICH POLSKI W LATACH
2004-2006**

*PROJECTS ON TOURISM AND CULTURAL HERITAGE CO-FINANCED BY EU
STRUCTURAL FUNDS IN RURAL AREAS IN POLAND IN 2004-2006*

Słowa kluczowe: turystyka, rozwój obszarów wiejskich, dziedzictwo kulturowe, fundusze UE
Key words: tourism, development of rural areas, cultural heritage, EU funds

Synopsis. Przedstawiono rolę turystyki w rozwoju społeczno-ekonomicznym obszarów wiejskich oraz możliwości wykorzystania dziedzictwa kulturowego dla rozwoju turystyki, wskazywane w literaturze przedmiotu. W części empirycznej zawarto analizę liczby, wartości i tematyki projektów z zakresu turystyki oraz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego, współfinansowanych z funduszy unijnych, zrealizowanych na obszarach wiejskich w Polsce w latach 2004-2006, z uwzględnieniem zróżnicowania na poziomie województw (NUTS 2).

Wstęp

Turystyka jest postrzegana jako ważny czynnik rozwoju społeczno-ekonomicznego zarówno w skali makro, jako i w skali lokalnej, na obszarach zurbanizowanych oraz na obszarach wiejskich.

Znaczenie turystyki dla rozwoju obszarów wiejskich wynika z faktu, iż staje się ona coraz istotniejszym źródłem dochodów ludności z działalności pozarolniczej oraz przyczynia się do podnoszenia konkurencyjności gospodarczej jednostek lokalnych. Rozwój turystyki prowadzi do przyrostu ilościowego i jakościowego infrastruktury turystycznej i pozaturystycznej, która może być wykorzystywana zarówno dla celów turystycznych, jak i przez społeczności lokalne, dzięki czemu podnosi się ich poziom życia [Stankiewicz 2008]. Dlatego też turystyka stała się ważnym elementem koncepcji wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich, której realizacja w wielu krajach przyczyniła się do tzw. rewitalizacji obszarów wiejskich [Kłodziński 1999, Gotkiewicz i in. 2000].

Podstawę rozwoju turystyki stanowią zasoby ludzkie oraz zasoby dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego. Dziedzictwo kulturowe jest pojęciem szerokim, obejmuje wszystkie dobra kultury, w tym: dzieła architektury, techniki, rzeźby, malarstwa i rzemiosła artystycznego, zabytki etnograficzne oraz elementy i budowle o charakterze archeologicznym, niezależnie od tego, czy są, czy nie są wpisane do rejestru zabytków [Midura 2008]. Zasoby turystyczne istnieją niezależnie od turystyki, stają się przedmiotem zainteresowania dopiero w wyniku działania różnych podmiotów – władz, organizacji i przedsiębiorstw, które odpowiednio je przygotowują, zagospodarowują i udostępniają [Gralak 2008]. Należy także podkreślić fakt, że zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego oprócz swego znaczenia dla rozwoju turystyki, są także ustawowym obowiązkiem władz regionu [Dz.U.1998].

Możliwości wykorzystania dziedzictwa kulturowego dla rozwoju turystyki na obszarach wiejskich są jednakże ograniczone przez brak funduszy, które mogłyby być przeznaczone na ten cel zarówno przez władze regionalne, lokalne czy przez osoby fizyczne i przedsiębiorstwa. Sytuację tą w pewnym stopniu zmienił fakt przystąpienia Polski do Unii Europejskiej i w konsekwencji możliwość korzystania przez Polskę z funduszy strukturalnych, ukierunkowanych na realizację szerokiego spektrum projektów, mających na celu „harmonijny i zrównoważony rozwój działalności gospodarczej, rozwój zatrudnienia i zasobów ludzkich” [Rozporządzenie... 1260/1999]. Tak zdefiniowane cele obejmują także realizację projektów z zakresu turystyki i ochrony dziedzictwa kulturowego w krajach członkowskich spełniających określone kryterium kwalifikujące, tj. PKB na 1 mieszkańca poniżej 75% średniego PKB *per capita* w UE. Kryterium to spełniają wszystkie regiony Polski, zarówno w poprzednim okresie programowania 2000-2006, jak i w obecnym 2007-2013.

Celem tego opracowania jest analiza wykorzystania funduszy strukturalnych dla finansowania projektów z zakresu turystyki i ochrony oraz zachowania dziedzictwa kulturowego, zrealizowanych na obszarach wiejskich Polski w latach 2004-2006, z wykorzystaniem zasady kwalifikowalności czasowej $n+2$, przedłużającej czas wykonania zobowiązania do 2 lat po roku zakończenia zobowiązania budżetowego. Oznacza to, iż fundusze strukturalne przeznaczone na lata 2004-2006 dla Polski mogły być i były wykorzystywane do końca roku 2008.

Metodologia badań

Rola, jaką turystyka i dziedzictwo kulturowe mogą pełnić w rozwoju obszarów wiejskich (wskazana we wstępie) oraz fakt, że główną barierą wykorzystania tej możliwości jest brak funduszy na realizację projektów z tego zakresu (wskazywane przez władze lokalne w trakcie badań terenowych dotyczących możliwości rozwoju działalności pozarolniczej na terenach wiejskich województwa mazowieckiego) oraz udział w projekcie badawczym pt. „Sposoby wykorzystania dóbr kultury dla potrzeb rozwoju funkcji turystycznej na Mazowszu przy wsparciu z funduszy strukturalnych” [Powęska 2008], skłoniły autorkę do podjęcia badań mających na celu odpowiedź na następujące pytania badawcze:

1. Jakie były możliwości wykorzystania unijnych funduszy strukturalnych dla realizacji projektów z zakresu turystyki i ochrony dziedzictwa kulturowego na obszarach wiejskich w Polsce w latach 2004-2006?
2. Jakie były główne zasady realizacji omawianych projektów?
3. Czy wykorzystanie funduszy w tym zakresie było zróżnicowane regionalnie na poziomie województw?
4. Jaka była wartość realizowanych projektów ogółem, oraz jakie było zróżnicowanie wartości minimalnych i maksymalnych zrealizowanych projektów w poszczególnych województwach?
5. Jaka była tematyka/ cel zrealizowanych projektów?

Prezentowane wyniki uzyskano przez realizację trzech etapów badania:

Etap I: badania literatury przedmiotu, wskazanej w przypisach i bibliografii, których celem było wskazanie roli dziedzictwa kulturowego w rozwoju turystyki i obszarów wiejskich.

Etap II: analiza ustaw i rozporządzeń krajowych i unijnych określających zasady funkcjonowania funduszy strukturalnych UE oraz programów operacyjnych realizowanych w kraju w latach 2004-2006, której celem było wyodrębnienie programów i działań umożliwiających współfinansowanie projektów z zakresu turystyki i ochrony dziedzictwa kulturowego na obszarach wiejskich.

Etap III: analiza bazy projektów (ponad 88 tys. projektów, stan na 30.06.2008), udostępnionej przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, w celu wyodrębnienia projektów z zakresu turystyki i ochrony dziedzictwa kulturowego, obliczenia ich wartości ogółem i średniej oraz minimalnej i maksymalnej (min-max), zróżnicowania tematycznego oraz miejsca realizacji w ujęciu regionalnym, na poziomie NUTS 2 (województwa). Badania przeprowadzone w ramach etapu III obejmowały zarówno badania o charakterze jakościowym (analiza tytułów i opisów projektów w ramach wybranych programów i działań, kodowanie, selekcja i weryfikacja), jak i badań ilościowych dotyczących m.in. obliczenia wartości zrealizowanych projektów ogółem, czy zróżnicowania wartości projektów w poszczególnych województwach w ujęciu min-max. Uzyskane wyniki przedstawiono w postaci wykresów i tabel.

Wyniki badań

W Polsce w latach 2004-2006 fundusze strukturalne były wykorzystywane jako źródło współfinansowania działań i projektów w ramach inicjatyw wspólnotowych INTERREG i EQUAL oraz w ramach siedmiu programów operacyjnych:

- Sektorowy Program Operacyjny Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw, współfinansowany przez Europejski Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR),
- Sektorowy Program Operacyjny Rozwój Zasobów Ludzkich, współfinansowany przez Europejski Fundusz Społeczny (EFS),
- Sektorowy Program Operacyjny Transport, współfinansowany przez Europejski Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR),
- Sektorowy Program Operacyjny Restrukturyzacja i Modernizacja sektora Żywnościowego oraz Rozwój Obszarów Wiejskich (skrót: Rolnictwo), współfinansowany przez Europejski Fundusz Orientacji i Gwarancji w Rolnictwie (EFOiGR), przez Sekcję Orientacji,

- Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego (ZPORR), współfinansowany przez Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (EFRR),
- Sektorowy Program Operacyjny Rybołówstwo i Przetwórstwo Ryb, współfinansowany przez Finansowy Instrument Wspierania Rybołówstwa (FIWR),
- Program Pomoc Techniczna, współfinansowany przez Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (EFRR).

Rozdysponowanie środków finansowych z funduszy unijnych podlega określonym zasadom. Z punktu widzenia tego opracowania najistotniejsze wydają się być zasady [Zając 2008]:

- programowania: finansowane są wyłącznie długoterminne programy rozwoju regionalnego, które obecnie ujmowane są w siedmioletnie okresy budżetowe, tj. lata 2000-2006 i 2007-2013; ze względu na datę przystąpienia do UE Polskę obowiązywał uprzednio skrócony, 2,5-letni okres programowania od 01.05.2004 do 31.12.2006, co wyznacza nominalne ramy czasowe prezentowanego badania na lata 2004-2006,
- kwalifikowalności czasowej n+2: oznacza, iż fundusze strukturalne na lata 2004-2006, mogły być wydatkowane przez państwo członkowskie jeszcze przez 2 lata po zakończeniu okresu budżetowego, czyli do 31.12.2008 r., co wyznacza rzeczywiste ramy czasowe prezentowanego badania na lata 2007-2008,
- dodatkowości: zadaniem funduszy strukturalnych jest uzupełnianie krajowych środków publicznych, przeznaczonych na politykę regionalną, a nie ich zastąpienie,
- komplementarności (współfinansowania): środki finansowe z funduszy strukturalnych mają uzupełniać w określonej wysokości środki finansowe przeznaczone na realizację projektu przez beneficjenta.

Analiza dokumentów określających zasady realizacji wyżej wymienionych programów operacyjnych wskazuje, że projekty z zakresu turystyki oraz zachowania i ochrony dziedzictwa kulturowego mogły być realizowane w ramach działań, które można podzielić na dwie kategorie:

- działania bezpośrednie, czyli te, które w założeniach programowych i dokumentacji mają jasno sprecyzowane i/lub wymienione cele z zakresu turystyki oraz zachowania i ochrony dziedzictwa kulturowego, zaliczono Działanie 2.3 z SPO Rolnictwo oraz Działania 1.4, 3.1, 3.2 i 3.3 z ZPORR,
- działania pośrednie, gdzie w założeniach programowych nie ma odniesień do turystyki oraz zachowania i ochrony dziedzictwa kulturowego, jednak projekty realizowane w ramach takich działań wpływają np. na: podniesienie umiejętności i kwalifikacji osób pracujących w turystyce, na zwiększenie liczby osób pracujących w turystyce przez przekwalifikowanie osób zatrudnionych w rolnictwie (np. w ramach SPO Rolnictwo) lub przez pomoc osobom bezrobotnym w założeniu firmy w branży turystycznej (np. w ramach SPO Rozwój Zasobów Ludzkich).

Przeprowadzone badania objęły kategorię programów operacyjnych i działań bezpośrednich związanych z turystyką oraz zachowaniem i ochroną dziedzictwa kulturowego na obszarach wiejskich w latach 2004-2006. Dodatkowym kryterium doboru próby badawczej był zasięg terytorialny, tzn. wykluczono te inicjatywy i programy, które z założenia mogły być realizowane tylko w niektórych regionach Polski (np. INTERREG), wybrano natomiast te, które dawały możliwość realizacji projektów w całym kraju. Próba badawcza objęła wyłącznie tzw. projekty twarde, związane z budową, modernizacją, restauracją czy adaptacją zabytkowych budynków, parków, itd.

Przedstawione kryteria spełniają Działanie 2.3 Odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego w SPO Rolnictwo oraz Działanie 1.4 Rozwój turystyki i kultury, Działanie 3.1 Obszary wiejskie i Działanie 3.2 Obszary podlegające restrukturyzacji w ZPORR.

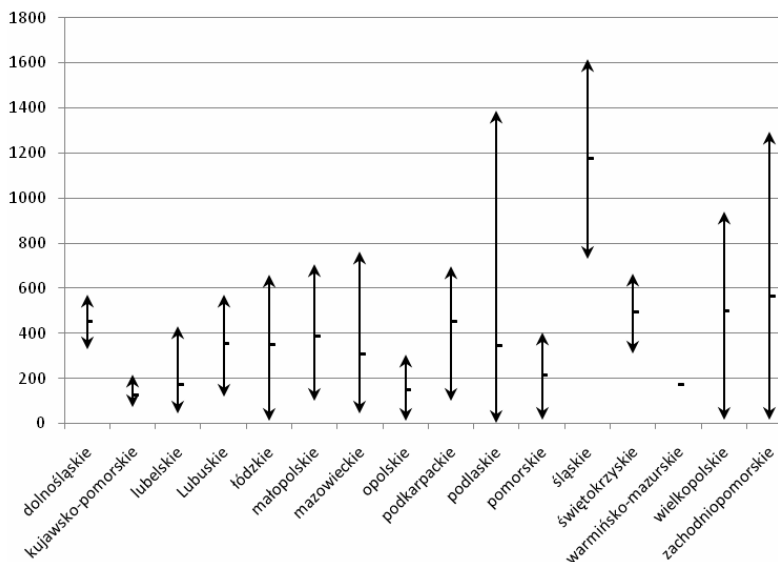
Najwięcej projektów z zakresu turystyki oraz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego zrealizowano na obszarach wiejskich w ramach Działania 2.3 Odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego w SPO Rolnictwo. Wynika to z założeń programu, który był skierowany wyłącznie do beneficjentów na obszarach wiejskich. Działanie było wdrażane przez urzędy marszałkowskie. Beneficjentami (czyli projektodawcami) mogły być gminy lub instytucje kultury, dla których organizatorami są jednostki samorządu terytorialnego. Projekty mogły dotyczyć m.in. realizacji inwestycji w zakresie modernizacji i wyposażenia obiektów pełniących funkcje kulturalne, rekreacyjne i sportowe; odnowy obiektów zabytkowych charakterystycznych dla budownictwa wiejskiego regionu i ich adaptacji na cele publiczne; modernizacji przestrzeni publicznej na wsi; rozwoju publicznej infrastruktury przyczyniającej się do rozwoju funkcji turystycznych wsi oraz

Tabela 1. Liczba i wartość projektów z zakresu turystyki oraz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego, zrealizowanych na obszarach wiejskich w Polsce w ramach wybranych programów i działań w latach 2004-2006

Wyszczególnienie	Nazwa programu i numer działania								Ogółem	
	Rolnictwo 2.3		ZPORR 1.4		ZPORR 3.1		ZPORR 3.2		liczba projektów	tys. zł*
	liczba projektów	tys. zł	liczba projektów	tys. zł	liczba projektów	tys. zł	liczba projektów	tys. zł		
Dolnośląskie	4	1806	1	13367	0	0	1	613	6	15786
Kujawsko-Pomorskie	4	507	0	0	0	0	1	2600	5	3107
Lubelskie	6	1047	0	0	0	0	1	2510	7	3557
Lubuskie	3	1063	0	0	2	2132	0	0	5	3195
Łódzkie	11	3858	2	17480	0	0	0	0	13	21338
Małopolskie	10	3852	0	0	1	669	1	146	12	4667
Mazowieckie	13	4009	0	0	2	3361	0	0	15	7370
Opolskie	6	896	1	7446	0	0	0	0	7	8342
Podkarpackie	5	2270	0	0	2	1758	0	0	7	4028
Podlaskie	13	4515	2	21593	1	2322	0	0	16	28430
Pomorskie	5	1068	0	0	3	8274	1	4932	9	14274
Śląskie	2	2348	0	0	2	2692	0	0	4	5040
Świętokrzyskie	3	1481	2	11200	1	299	0	0	6	12980
Warmińsko-Mazurskie	1	173	0	0	1	155	0	0	2	328
Wielkopolskie	19	9495	0	0	0	0	0	0	19	9495
Zach.-pom.	5	2829	0	0	1	8207	0	0	6	11036
Razem	110	41217	8	71086	16	29869	5	10801	139	152973

* Iwartość wykonanych projektów ogółem

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Rozwoju Regionalnego 2008.

Rysunek 1. Zróżnicowanie maksymalnej, minimalnej i średniej wartości analizowanych projektów [tys. PLN] w ujęciu regionalnym
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Rozwoju Regionalnego.

działania związane z promocją regionu [Rozporządzenie MRiRW... 2004]. W ramach omawianego Działania 2.3 zrealizowano łącznie 2154 przedsięwzięcia o łącznej wartości 692 404 tys. PLN. W tym tylko 110 (5%) projektów (wg przyjętych kryteriów) z zakresu turystyki oraz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego o łącznej wartości 41 217 tys. PLN (6% wartości ogółem). Po-

szczególne województwa bardzo różnią się pod względem liczby i wartości analizowanych projektów: najwyższa liczba i jednocześnie najwyższa wartość ogółem to 19 projektów za kwotę 9495 tys. PLN zrealizowanych w województwie wielkopolskim, najniższa liczba i wartość ogółem to 1 projekt za 173 tys. PLN w województwie warmińsko-mazurskim.

Omawiane projekty najczęściej dotyczyły rewitalizacji zabytkowych parków podworskich lub pałacowych, rzadziej remontu budynków muzealnych, dworskich czy kościelnych. W ramach kilku projektów odrestaurowano drewnianą architekturę wiejską lub kościoły.

Do realizacji w ramach ZPORR, Działanie 1.4 Rozwój turystyki i kultury, wg założeń programowych kwalifikowano projekty dotyczące budowy i modernizacji infrastruktury turystycznej, ochrony dziedzictwa kulturowego, rozwoju systemów informacji turystycznej i kulturalnej na potrzeby turystów krajowych i zagranicznych oraz przygotowania i wdrożenia regionalnych programów promocji turystycznej i kulturalnej. W Działaniu przewidziano do realizacji projekty duże, o charakterze regionalnym. Zrealizowano tu ogółem 144 projekty, o łącznej wartości 1 812 119 tys. PLN. Spośród wszystkich omawianych w opracowaniu programów działanie to dawało największe możliwości realizacji projektów z zakresu turystyki oraz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego. Pomimo tego, w latach 2004-2006 zrealizowano na obszarach wiejskich zaledwie 8 projektów z tego zakresu (6% ogółu projektów), o łącznej wartości 71 086 tys. PLN (4% wartości ogółem): po 1 projekcie w województwie dolnośląskim i opolskim oraz po 2 projekty w łódzkim, podlaskim i świętokrzyskim. Według danych MRR na obszarach wiejskich pozostałych 11 regionów nie wykorzystano tej możliwości zwiększenia potencjału turystycznego.

Celem kolejnego Działania 3.1 Obszary wiejskie, ZPORR było przeciwdziałanie marginalizacji społecznej i ekonomicznej obszarów wiejskich i małych miast do 20 tys. mieszkańców, wzrost mobilności zawodowej mieszkańców wsi i małych miast oraz tworzenie warunków do dywersyfikacji działalności gospodarczej. Wśród długiej listy kategorii projektów kwalifikujących się do realizacji w ramach ZPORR 3.1, szczególnie ważną dla niniejszego opracowania była kategoria „Budowa lub modernizacja lokalnej bazy kulturalnej i turystycznej”, która obejmowała inwestycje w projekty polegające na restauracji, rewitalizacji oraz na zabezpieczeniu obiektów dziedzictwa kulturowego na wypadek zagrożeń. W ramach całego Działania zrealizowano aż 1355 projekty o łącznej wartości 2 115 138 tys. PLN. W tym na obszarach wiejskich 10 województw zrealizowano zaledwie 16 projektów z analizowanego zakresu (1% ogółu), o łącznej wartości 29 869 tys. PLN (1%). Podjęte działania najczęściej dotyczyły restauracji kościołów, rzadziej kompleksów pałacowo-parkowych lub parkowo-dworskich. W pozostałych 6 województwach nie zrealizowano tego typu projektów.

Działanie 3.2 Obszary podlegające restrukturyzacji, ZPORR, było ukierunkowane na przeciwdziałanie marginalizacji społecznej i ekonomicznej obszarów restrukturyzowanych. W ramach tego Działania realizowano podobne projekty jak w ramach Działania 3.1, przy uwzględnieniu jednak odmiennego kryterium geograficznego. Ogółem zrealizowano 369 projektów o łącznej wartości 733 711 tys. PLN. Pomimo szerokiego spektrum możliwości ujętych w dokumentach programowych, na obszarach wiejskich w kraju zrealizowano zaledwie 5 projektów z zakresu turystyki oraz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego (1%), o łącznej wartości 10 801 tys. PLN (1%). Wykonano po 1 projekcie w województwach: dolnośląskim, kujawsko-pomorskim, lubelskim, małopolskim i pomorskim. Ich wartość znacznie się różniła, zamykając w przedziale od 146 tys. PLN aż do 4 932 tys. PLN. Podjęte działania miały podobny zakres tematyczny jak projekty realizowane w ramach działania 3.1 i podobnie jak badane projekty w Działaniach 1.4, 3.1 i 3.2 stanowią zbyt małą próbę badawczą do przeprowadzenia szczegółowej analizy statystycznej.

Wnioski

Projekty z zakresu turystyki oraz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego stanowiły niewielki odsetek działań zrealizowanych w ramach wybranych programów (od 1 do 6% wartości analizowanych działań ogółem), pomimo iż założenia programowe i przyjęte w latach 2004-2006 kryteria kwalifikacji projektów stwarzały duże możliwości w tym zakresie.

Analiza zasad działania funduszy UE oraz wywiady terenowe i nieformalne rozmowy z władzami lokalnymi oraz mieszkańcami obszarów wiejskich skłaniają do wniosku, że na relatywnie niski stopień realizacji analizowanych projektów składa się kilka czynników:

- znaczną barierą była konieczność wniesienia wkładu własnego przez potencjalnych beneficjentów, spełniająca zasadę komplementarności (współfinansowania),

- obszary wiejskie w Polsce charakteryzują ogromne zaległości w rozwoju np. infrastruktury technicznej czy społecznej, co stwarza swoistą hierarchię potrzeb: najpierw realizowane są te projekty, które prowadzą do poprawy sieci dróg, wodociągów, kanalizacji, budowy i modernizacji obiektów użyteczności publicznej (świetlic, czytelni, ośrodków kultury, itd.) – w przypadku niedoboru środków na współfinansowanie, projekty tego typu miały priorytet w realizacji,
- wiele obiektów o charakterze dziedzictwa kulturowego ma nieustalony status prawny w kwestii własności (własność np. gminy czy odzyska je wcześniejszy właściciel?), co powoduje pomijanie ich w decyzjach inwestycyjnych potencjalnych beneficjentów.

W celu lepszego wykorzystania funduszy unijnych dla realizacji projektów z zakresu turystyki oraz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego w bieżącym okresie budżetowym 2007-2013 należy wskazać dobre praktyki (przykłady) z poprzednich lat, korzyści płynące z realizacji omawianych projektów, jasno przedstawić obowiązujące zasady oraz wskazać możliwości uzyskania wkładu własnego beneficjenta (np. kredyty, fundusze ministerstw, inwestorzy prywatni).

Literatura

- Gotkiewicz W., Brodziński Z., Szalkiewicz W.** 2000: Dodatkowe i alternatywne źródła dochodów na obszarach wiejskich. Wyd. Centrum Obszarów Wiejskich Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Olsztyn.
- Gralak K.** 2008: Funkcja turystyczna i jej znaczenie dla rozwoju lokalnego i regionalnego. [W:] Sposoby wykorzystania dóbr kultury dla potrzeb rozwoju funkcji turystycznej na Mazowszu przy wsparciu z funduszy strukturalnych, Powęska H. (red. nauk.). Wyd. SGGW, Warszawa, 24.
- Kłodziński M.** 1999: Aktywizacja gospodarcza obszarów wiejskich. Polska Akademia Nauk, IRWiR, Warszawa.
- Midura F.** 2008: Dobra kultury i walory turystyczne – aspekty teoretyczne i prawne. [W:] Sposoby wykorzystania dóbr kultury dla potrzeb rozwoju funkcji turystycznej na Mazowszu przy wsparciu z funduszy strukturalnych, Powęska H. (red. nauk.). Wyd. SGGW, Warszawa, 12.
- Powęska H.** (red. nauk.) 2008: Sposoby wykorzystania dóbr kultury dla potrzeb rozwoju funkcji turystycznej na Mazowszu przy wsparciu z funduszy strukturalnych. Wyd. SGGW, Warszawa.
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 8.09.2004 r. w sprawie uzupełnienia Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006. Dz.U. Nr 207 poz. 2117 z dnia 22 września 2004 r.
- Rozporządzenie Ministra Gospodarki z dnia 30.12.2005 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie przyjęcia Sektorowego Programu Operacyjnego Wzrost konkurencyjności przedsiębiorstw, lata 2004-2006. Dz.U. z 18.01.06 Nr 7, poz. 43.
- Sektorowy Program Operacyjny Rozwój Zasobów Ludzkich, Załącznik do Rozporządzenia Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 1.07.2004 r., Dz.U. Nr 166, poz. 1743.
- Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 28.07.2004 r. w sprawie przyjęcia Sektorowego Programu Operacyjnego Transport na lata 2004-2006. Dz.U. Nr 177, poz. 1828.
- Rozporządzenie Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 01.07.2004 r. w sprawie przyjęcia Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego 2004-2006. Dz.U. 04 nr 166 poz. 1745.
- Rozporządzenie Rady (WE) nr 1260/1999 z dnia 21 czerwca 1999 r. wprowadzające ogólne przepisy dotyczące funduszy strukturalnych.
- Stankiewicz B.** 2008: Atrakcyjność turystyczna województwa zachodniopomorskiego – uwarunkowania i kierunki zmian. [W:] Potencjał turystyczny w regionach, Sikorska-Wolak I. (red. nauk.). Wyd. SGGW, Warszawa, 85.
- Ustawa z dn. 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa. Dz.U. 1998 nr 91 poz. 576.
- Zajac J.** 2008: Fundusze strukturalne jako źródło finansowania projektów z zakresu turystyki w województwie mazowieckim w latach 2004-2006. [W:] Sposoby wykorzystania dóbr kultury dla potrzeb rozwoju funkcji turystycznej na Mazowszu przy wsparciu z funduszy strukturalnych, Powęska H., (red. nauk.). Wyd. SGGW, Warszawa, 81-87.

Summary

The article presents the role that tourism plays in social and economic development of rural areas and it refers to possibilities of using cultural heritage for developing tourism, discussed in literature. In empirical part, the author analyses total, minimal and maximal value and character of projects on tourism and cultural heritage, co-financed by EU funds, realized in rural areas of Poland in 2004-2006(2008), showing differences among voivodships (NUTS 2).

Adres do korespondencji:

dr Joanna Rakowska
 Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
 Wydział Nauk Ekonomicznych
 Katedra Polityki Agrarnej i Marketingu
 ul. Nowoursynowska 166
 02-787 Warszawa
 tel. 665 288 851
 e-mail: joanna_zajac@sggw.pl